

ենք մանկավարժական կոլեկի ու յօրինուածական գասընթացքներ ունենալ, եւ քոպական համանուն հաստատութեանց ծրագիրներուն վրայէն չափուած չարհիւած, ի հարկէ մեր սահմային նկարագրին ու տեղական պարագաներուն մերձեցընելով:

Ոչինչ նուազ օգտակար պիտի ըլլայ նաեւ կիժէ այս նպատակաւ մանկավարժական թերթ մը եւս սկսուի ձեռնհաս անձանձ գործակցութեամբը հրատարակուիլ: Ռուսահայք այս մասին մեզմէ անհամեմատ աւելի բարձր ատիճանի վրայ կը գտնուին իրենց կրեք տարիէ ի վեր հրատարակուող Նոր-Իպոնոյ գում մանկավարժական ամսագրովը, որ շատ կողմանէ եւրոպական նշնօրինակ թերթերու հետ յաջողութեամբ կրնայ մրցիլ: Զայս մենք եւս, Տաճկահայքս, կրնանք ընել ապահով եւ պէտք ենք ընել: Ամէն ուսուցիչ պէտք է իւր ազատ ժամերուն ինքզինքն ընթերցման նուիրել եւ իւր գասախօսում նիւթերուն մէջ ինքզինքն ըստ կարի կատարելագործել: Այս ընթերցումածներուն ունեցած բազմակողմանի օգտակարութիւնը մի առ մի հաս թուելը կարծեմ թէ աւելորդ է: Ինչպէս որ խղճամիտ բժիշկ մը միշտ բժշկական թերթեր ու իւր արուեստին վերաբերող նորանոր հրատարակութեանց ընթերցման կը նուիրէ իւր ազատ ժամերուն մեծ մասը, այսպէս ալ եւսանողուն ու ճշմարիտ գաստիարակ մը պէտք է մասնաւոր հաճեցողով գուտ մանկավարժական գրուածոց հետեւի եւ աննցմէ օգտուի իւր պաշտօնին մէջ աւելի եւս զարգանալու համար: Մակայն եկուր տես որ ուսուցիչներէն շատերը կամ միջոց չունին նոյն կարգի գրութիւններ հայթայթելու եւ կամ — որ աւելի սովորական է — օտար լեզուներու տեղեակ չեն, որով կուրտուրապէս զարգացած ազգաց սոյն օրինակ ծովածաւալ հրատարակութիւններէն իսպառ զուրկ մնալու գաստարարութեամբ են: Հետեւարար օրչափ կրնային օգտուիլ մեր ուսուցիչներէն շատերը եթէ կրեք իրենց այս գիրութիւնը մատուցուէր եւ իրենց ընտել լեզուով գուտ մանկավարժական թերթի մը հիմը գրուէր: Զայս յիշուի կը սպասեն մեզմէ գուտունելու մէջ ծառայող

մերազնեայ ուսուցիչներէն շատերը, եւ ասոր իրագործումը շատ գիւրին է, ինչպէս վերը ըսինք եւ պէտք է անյապաղ անոր ձեռնարկել:

Համատուտ ակնարկովս կը յուսամ թէ կրցայ մեր արդի կրթարաններուն մասին ունեցած տեսութիւնս պարզել: Գո՛նէ ես այս ճամբով միայն ելից հնարք մը կը գտնեմ մեր կրթարաններն արդի անկաճութենէն ազատելու եւ ասով մեր հայ ազգին ապագայ սերնդեան կուրտուրապէս վերածննդեան գործն ուղիղ շաւղէն ստանալու:

Ռուսի կը շնորհաւորեմ Ռուսմանրանի պատուարժան անօրէնութեան հայ ուսանողութեան ինքնազարգացման նպատակ այս շատ օգտակար ձեռնարկը, կը հրաւիրեմ Հայ ուսանողութիւնը որ գիտնայ անկէ օգտուիլ եւ փալլուն յաջողութիւն ու արդիւնաւոր կեանք կը մաղթեմ անոր ի բոլոր սրտէ:

Հ. Գ. ԳԱՐԱՆՅԻԼԵԱՆ

Հ Ա Յ Գ Ի Ի Ն Գ Ի Ի Տ Ն

Ե Ի

Ս Ր Գ Ի Ի Ն Ա Ի Ո Ր Հ Ե Տ Ե Ի Ո Թ Ի Ի Ն Ե Ն Ե Ր Ը

Մանուէլ Մամիկոնեան սարտապետին մահուրէն վերջը, թէտղոս Ա. Մեծ Հռովմայեցոյ կայսրը (379-395) եւ Շապուհ Գ. Պարսից թագաւորը (383-388) միարանեցան եւ Հայաստան երկու մասի բաժնեցին (387), խախտելով նոյնին քաղաքական անկախութեան հիմունքը, մինչեւ որ իրօք ալ իբր 428ին կործանեցաւ Հայոց թագաւորութեան հսկայ շէնքը: Մակայն այս կարեկի է փոքրագոյն չարիք մը համարիլ այն ամենամեծ չարիքին քով, որ կը սպառնար Հայաստանի գլխուն — կործանում քրիստոնէութեան եւ անհետացում Հայ անուան — եթէ հեռատես միտք մը այդ անաւոր վտանգին առջեւն սուած չըլլար: Այս մեծ բարեբարն եղաւ Մաշտոց անուանով գլխուն քահանայն (յիսին պատմագիրներէն Մեսրոպ կոչուած), որ, ինչպէս կ'ըսուի, տեղծեց հայ նշանագրերը:

Մաշտոցի գիւտը ամբողջական Հայ տա-
ւերու ստեղծումը չէր, այլ արդէն գոյութիւն
ունեցող Հայ տաւերու կառարկադարձում է
ամբողջացում մը, այնպէս որ, հաստատուե-
լով Մովսէս Խորենացի պատմագրին (Ը. գա-
րու մէջ) վրայ, կարծողներ եղան թէ Մաշ-
տոց լոկ ձայնաւորներու հնարին եղած ը-
լայ: Թէ ս'ր գրերը կամ քանի՛ գիր Մաշտո-
ցի ընծայելու է հաստատապէս կարելի չէ
ըսել. լուծուած չէ նոյնպէս այս խնդիրն ալ,
թէ ինչ ծագում ունէին Մաշտոցի ամբող-
ջացուցած գրերը: Մաշտոցեան գրերը իրենց
նախնական կերպարանքը չնն պահած, ուստի
կարելի չէ որոշակի ըսել, թէ ս'ր լեզուի
գրերէն փոխ առնուած են: Սակայն եթէ
նախնականն ալ մեր առջեւն աւնենայինք,
անկարելի էր որ անոնք միակ լեզուի մը
նշանադիրներէն յորինուած ըլլային: Այժ-
մեան գրերուն կերպարանքէն դատելով, կ'ե-
րեսայ թէ առաւելութիւնը յունական գրերու
ընծայելու ենք:

Պարսկական թայնն սկսած էր ներգործել
հայ մարքին ու զարգացման վրայ: Եկեղեցու-
կան արարողութեանց լեզուն, որ ցայժմ թէ՛
յունական և թէ՛ պարսկային բաժնին մէջ
յունարէն էր, վերջնայ մէջ արգիլուեցաւ և
սկսաւ դորձածուիլ ասորերէն լեզուն: Ժա-
մանակին հասաւ Մաշտոցի ղեկթափը: Ողե-
ւարութիւնը վերջին ասորիճանի հասաւ, կրը
Վուամշապուհ թագուորը (395—416), զոր
կրնանք համեմատել զպրոցասէր Կարողոս
Մեծին հետ, և Սահակ Կաթողիկոսը ձեռք
կարկառեցին Մաշտոցի: Անմիջապէս ուշիմ
պատանիներու խումը մ'ընարուելով գրկուեցաւ
Եղեռիա, Բիւզանդիան, Աթէնք և Աղեքսան-
դրիա, որպէս զի նոյն զարգացած քաղաք-
ներուն մէջ՝ տեղւոյն լեզուն սորվելով՝ հայա-
ցընեն յոյն և ասորի գիտուններուն մասու-
րական արդիւնքները: Երկար ստորիներու
ուքնաճան աշխատասկենէ մը վերջը՝ Մաշտոցի
այս աշակերտները հնազանդ Հայաստան
գարձան և հիմը գրին ընելի հայ մատենա-
գրութեան մը, որ կը կոչուի դասական կամ
Ե. գարու, և լեզուի ու սճի գեղեցկութեամբ,
յոտակութեամբ, նրբութեամբ և ուրիշ յոտ-

կութիւններով կը գերազանցէ յաջորդ գարե-
րու մատենագրութիւնները:

Մաշտոց, Սահակ և յաննց աշակերտները
կը կոչուին քաղմանիչ: Ասոնց թիւն յին-
թնոցս ժամանակաց Բրիտանի 72 աշակերտաց
թուոյն պէս բազմացուցած են յախնդարեան
մատենագիրները: Սակայն ասոնց թիւն ըստ
մեր քննութեան 18 է: Այ միայն ընդունելի
չէ Երէց և Կրտսեր թարգմանիչներու զանա-
զանութիւնը, այլ նաեւ եկեղեցական ու աշ-
խարհական դասի բաժանումը: Մեր գիտցած
թարգմանիչներն ամէնքն ալ եկեղեցական են
և են հետեւեալները. 1. Յովսէփ Կաթողի-
կոս, 2. Յովհան Եկեղեցացի, 3. Յովսէփ
Պաղնացի, 4. Տիրայր (կամ Տէր) Խորձենա-
ցի, 5. Մուշէ Տարօնեցի, 6. Կորիւն, 7. Սամուէլ,
8. Ղեւսնոյ Երէց, 9. Ենալք, 10. Գանան,
11. Եղիկ Կողբացի, 12. Երեմիա,
13. Թողիկ, 14. Յովհան (այլ), 15. Ար-
ձան, 16. Մովսէս Փիլիսոփոս (այս անձը
ապա չիտիմ են Հայոց Պատմութեան հեղի-
նակ Մովսէս Խորենացի կոչուածին հետ),
17. Խորովիկ, 18. Աբրահամ:

Մեր նպատակէն դուրս է յոտաջ բերել
մատենագրական սոյն ցանկը, զոր մեզի ըն-
ծայեցին թարգմանիչները: Ուստի կ'անցնինք
գրի գիւտին ուրիշ ծանրաղիլու մէկ արդիւն-
քին: Մինչև նոյն ատեն հայ արարողու-
թեան լեզուն յունարէն էր, որ ապա տեղի
առաւ ասորերէնի, զոնէ Պարսից Հայաստա-
նի համար: Հայ գրին գիւտն ու լեզուին
անաշխատ և կոկիկ հնչումը բաւական էր,
որ խմարուր ասորերէնը դուրս նետէին հայ
արարողութեանէն և դա՛ր մատուցանէին հայ
ընելի գրական լեզուին: Այս որոշումը միա-
ձայն ընդունուեցաւ Սահակ Կաթողիկոսի
գումարած Շահապփոսի ազգային եկեղե-
ցական ժողովին մէջ: Ս. Բարսեղի պատա-
րագամասցցը հայերէնի թարգմանուելով
զանազան փոփոխութիւններով եկեղեցական
արարողութեան համար սահմանուեցաւ: Յե-
տոյ ծիսական անթիւ փոփոխութիւններ կրեց
հայ պատարագամատոցը և զոնէ լեզուի
տեսակէտով շատ առժեց: Աւելորդ է ըսել
թէ մեծ ուրախութեամբ ու ցնծութեամբ ող-

ջունեց Հայ ազգը քրիստոնէական մատենագրութեան ու ազգային ծէսին հաստատութիւնը, որուն հետեւութեամբ շուտով անհետացաւ հեթանոսութեան մնացորդն Հայաստանէն: Ըստածներէն կը հետեւի թէ գրին գիւան ունեցաւ հետեւեալ արդիւնքները. 1. Հայ ազգային նկարագրին որոշ սահմանի մը մէջ մանկով ապահովանալը. 2. Հայ բնիկ մատենագրութեան մը նիւնարիւթիւնը. 3. Հայ ազգային ծէսին հաստատութիւնը և 4. Հեթանոսութեան քննադատումն ու քրիստոնէական կրօնին բարգաւաճումը Հայաստանի մէջ:

Հ. ՂՄԱՅԵԱԿ ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ

CHRONIQUE LITTÉRAIRE

Nous éprouvons une sorte de bonheur intime et profond à contempler les splendeurs de la nature. Une radieuse matinée de printemps nous réjouit, un riant paysage nous captive; nous sommes émus devant un magnifique coucher de soleil ou devant l'immensité de l'océan. De même, une belle œuvre d'art, peinture, sculpture, nous arrête et nous charme.

Des émotions semblables peuvent nous être données par la lecture des chefs-d'œuvre de la littérature française: c'est une autre forme du beau, et nous sommes sensibles au beau sous toutes ses formes.

Ne sont-ils pas délicieux ces moments où l'auteur d'un beau morceau littéraire nous arrache à nos labeurs ordinaires, à nos préoccupations, aux réalités pesantes de l'existence et nous verse un peu d'illusion et d'idéal! Instants trop courts, où nous savourons de beaux sentiments, de nobles et justes pensées, et où l'écrivain nous ravit par les ressources de son imagination et la magie de son style!

Mais, pour goûter tous les charmes d'une lecture, une culture de l'esprit une préparation est nécessaire, il faut avoir l'habitude d'analyser, de réfléchir et de juger. C'est ce modèle de préparation spéciale que nous offrons aux lecteurs, dans cette « *Chronique Littéraire* ».

Nous prendrons les meilleurs morceaux des poètes et prosateurs français, que nous commenterons pour faire ressortir ce qu'il y a de remarquable au triple point de vue de la composition, de la pensée et du style.

Dans cette « *Chronique Littéraire* », on ne trouvera pas les jugements minutieux et savants des critiques, mais simplement des réflexions suggestives et de saines appréciations.

Etudions maintenant un sonnet bien connu de Sully-Prudhomme, sonnet qui fut d'ailleurs traduit en arménien.

UN SONGE

DE SULLY-PRUDHOMME

Le laboureur m'a dit en songe: «Fais ton pain.

Je ne te nourris pas; gratte la terre et sème».

Le tisserand m'a dit: «Fais tes habits toi-même».

Et le maçon m'a dit: «Prends la truelle en main».

Et seul, abandonné de tout le genre humain,

Dont je traînais partout l'implacable anathème,

Quand j'implorais du ciel une pitié suprême,

Je trouvais des lions debout dans mon chemin.